

2.12.2025

EOAK/6386/2024

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

HENKILÖNTARKASTUS KEHITYSVAMMAISTEN ERITYISHUOLLOSSA

Tiivistelmä

Apulaisoikeusasiamies ei pitänyt erityishuollon toimintayksikössä tehtyä asiakkaan henkilöntarkastusta kehitysvammalain mukaisena. Hyvinvointialueen menettely oli vakavasti moitittavaa, koska henkilöntarkastusten tekeminen erityishuolto-ohjelman päättymisen jälkeen ei ollut perustunut lakiin. Hyväksyttävänä menettelynä ei voitu pitää, että asiakas joutui riisuutumaan alusvaatteisilleen henkilöntarkastuksen tekijöiden katseiden alla. Asiakkaan oman huoneen tarkastamisesta päättäminen ei ollut myöskään sallittua henkilöntarkastuksen yhteydessä.

Apulaisoikeusasiamies piti rutiininomaiseksi muodostunutta menettelyä rajoitustoimenpiteen käytössä ongelmallisena ja tehtyjä kirjauksia osin puutteellisina. Henkilöntarkastusta toteutettaessa ei ollut kaikissa tilanteissa noudatettu laissa säädettyjä ammattihenkilövaatimuksia, eikä toimintayksikön vastaava johtaja ollut tehnyt henkilöntarkastusta koskevia ratkaisuja kiireettömissä tilanteissa. Toimenpiteenään apulaisoikeusasiamies antoi hyvinvointialueelle huomautuksen vastaisen varalle toteamistaan lainvastaisista menettelyistä.

1 KANTELU

Kantelija arvosteli hyvinvointialueen menettelyä poikansa (synt. 2008) kohtelua ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevassa asiassa. Kantelijan mielestä hänen alaikäistä lastansa oli lainvastaisesti ja nöyryyttävästi riisutettu erityishuollon laitoksenyksikössä (- - -) tehdyn henkilöntarkastuksen yhteydessä.

Kantelija arvosteli myös Itä-Suomen aluehallintoviraston menettelyä rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevan kanteluasian käsittelyssä. Aluehallintovirasto siirsi asian hyvinvointialueen käsiteltäväksi muistutusmenettelyssä. Kantelija oli tyytymätön siihen, että aluehallintovirasto ei ollut reagoinut hyvinvointialueen antamaan vastaukseen, vaikka siinä ei ollut otettu kantaa riisuttamiseen henkilöntarkastuksen tekemisen yhteydessä. Kantelun mukaan aluehallintoviraston asiakaspalvelusta oli myös kerrottu, että saapuneita muistutusvastauksia ei edes lueta aluehallintovirastossa.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta Itä-Suomen aluehallintovirasto antoi 24.1.2025 päivätyn selvityksen ja lausunnon, johon oli liitetty hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystoimen selvitykset sekä aluehallintovirastojen hallinto- ja kehittämispalvelut -vastuualueen selvitys.

3 RATKAISU

3.1 Kehitysvammalain henkilöllinen soveltamisala ja rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset

3.1.1 Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (kehitysvammalaki) 3 a luvussa säädettyjen rajoitustoimenpiteiden käyttäminen edellyttää ensinnäkin, että henkilö kuuluu kehitysvammalain soveltamisalan piiriin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että henkilöllä tulee olla voimassa oleva erityishuolto-ohjelma tai 1.1.2025 lainmuutoksen jälkeen tehty päätös erityishuollon järjestämisestä.

Kehitysvammalain 1 §:n 1 momentin mukaan tässä laissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja.

Kehitysvammalain 34 §:n mukaan erityishuollon yksilölliseksi toteuttamiseksi päätöksiä tekevän vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän tai sen määräämissä rajoissa toimintayksikön vastaavan johtajan tulee hyväksyä erityishuolto-ohjelma jokaista erityishuollon tarpeessa olevaa henkilöä varten. Ohjelmaa on tarpeen mukaan tarkistettava (säädös kumottu 31.12.2024). Sittemmin 1.1.2025 alkaen, kehitysvammalain 31 §:n 2 momentin mukaan päätöksiä tekevän vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä päättää erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta.

Toisena edellytyksenä itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle erityishuollossa on, että kehitysvammalain 42 b §:n vaatimukset täyttyvät (Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevien säännösten soveltamisala – toimintayksikköä ja asiantuntemusta koskevat vaatimukset).

Kolmantena edellytyksenä on, että asiakaskohtaisesti täyttyvät kehitysvammalain 42 d §:ssä säädetyt yleiset edellytykset rajoitustoimenpiteiden käytölle.

Neljäntenä edellytyksenä on, että kehitysvammalaissa säädetyt erityiset edellytykset täyttyvät asiakaskohtaisesti juuri kyseisen rajoitustoimenpiteen kohdalla (esimerkiksi kehitysvammalain 42 h § henkilöntarkastus).

3.1.2 Saatu selvitys

Hyvinvointialueen vammaispalveluiden palvelujohtajan lausunnon mukaan asiakkaan henkilöntarkastukset toteutettiin lainmukaisesti 17.6.2024 saakka, jona päivämääränä lääkäri oli purkanut hänen kehitysvammadiagnoosinsa. Asiakkaan erityishuolto-ohjelma oli kuitenkin ollut voimassa 30.6.2024 saakka ja itsemääräämisoikeussuunnitelma (IMO-suunnitelma) 7.10.2024 saakka. Toimintayksikön palveluesihenkilön kertoman mukaan toimintayksikössä ei ollut tietoa asiakkaan kehitysvammadiagnoosin purkamisesta. Asiakas oli ollut yksikössä joitakin hajapäiviä kesä-elokuussa kotilomien ja perhehoitokokeilun takia. Palvelujohtajan lausunnon mukaan asiassa ryhdyttiin tapahtuneen jälkeen toimenpiteisiin tiedonkulun parantamiseksi erityisryhmien asiantuntijapalvelujen, asumisyksiköiden ja sosiaalityön välillä.

Hoitavan lääkärin selvityksen mukaan asiakkaalle oli tehty tarkentavat psykologiset tutkimukset liittyen peruskoulun päättämiseen ja jatko-opintojen suunnitteluun. Näissä tutkimuksissa hänen kognitiivinen kykytasonsa oli todettu kehitysvammaa paremmaksi, joten kehitysvammadiagnoosi ei ollut enää paikkansapitävä. Hyvinvointialueen terveys- ja sairaanhoitopalvelujen toimialuejohtajan näkemyksen mukaan terveydenhuollon toiminta hyvinvointialueella oli ollut lainmukaista.

3.1.3 Aluehallintoviraston lausunto

Aluehallintovirasto katsoi, että kehitysvammadiagnoosin purkaminen ei automaattisesti ollut sulkenut asiakasta pois kehitysvammalain soveltamisalan piiristä ja siten tehnyt rajoitustoimenpiteiden käyttöä lainvastaiseksi. Aluehallintovirasto katsoi kuitenkin, että uuden lääketieteellisen arvion pohjalta hyvinvointialueen oli tullut arvioida uudelleen, kykenikö asiakas tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja ja ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia (kehitysvammalaki 42 d §:n 1 momentin 1-kohta).

3.1.4 Arviointi

Arvioitavanani on kysymys siitä, mikä vaikutus asiakkaan kehitysvammadiagnoosin purkamisella ja erityishuolto-ohjelman päättymisellä on ollut rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen erityishuollossa.

Asiakkaan kehitysvammadiagnoosi oli siis purettu 17.6.2024, ja hänen erityishuolto-ohjelmansa oli ollut voimassa 30.6.2024 saakka ja IMO-suunnitelma 7.10.2024 saakka. IMO-suunnitelmaan oli kirjattu tarvittaessa tehtäviksi rajoitustoimenpiteiksi henkilöntarkastus (42 h §) ja aineiden ja esineiden haltuunotto (42 g §). Saaduista asiakirjoista ilmeni, että asiakkaalle oli tehty henkilöntarkastuksia ainakin vielä heinäkuussa 2024.

Kuten aluehallintovirasto on lausunnossaan todennut, kehitysvammadiagnoosi ei sinänsä ole edellytys erityishuollon järjestämiselle ja rajoitustoimenpiteiden käyttämiselle. Nähdäkseni diagnoosin purkamisen jälkeen ehdottomana vaatimuksena on kuitenkin se, että asiakkaan tarve erityishuoltoon ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön tulee – lääketieteellisen arvion pohjalta – arvioida moniammatillisesti viipymättä uudelleen.

Pelkästään rajoitustoimenpiteitä koskevat kirjaukset asiakas-, hoito- tai IMO-suunnitelmissa eivät oikeuta käyttämään rajoitustoimenpiteitä erityishuollossa. Asiakkaan erityishuollon järjestäminen ja sen toteuttamiseksi käytettävät rajoitustoimenpiteet vuonna 2024 ovat siis edellyttäneet voimassa olevaa erityishuolto-ohjelmaa. Käytettävissäni olevasta selvityksestä tai asiakirjoista ei kuitenkaan ilmene, että asiakkaalle olisi tehty uutta erityishuolto-ohjelmaa edellisen päätyttyä 30.6.2024. Tämän perusteella näyttää siltä, että asiakas ei ole enää heinäkuussa 2024 kuulunut kehitysvammalain soveltamisalan piiriin, eikä henkilöntarkastuksen tekeminen erityishuolto-ohjelman päättymisen jälkeen ole siten perustunut lakiin. Pidän hyvinvointialueen menettelyä tältä osin vakavasti moitittavana. Toimenpiteeni ilmenee kohdasta 4.

Moitittavuuden arvioinnissa olen ottanut huomioon sen, että asiakkaan perusoikeuksia rajoitettaessa laissa säädettyjen menettelysäännösten noudattamisen merkitys korostuu asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan varmistamiseksi. Lisäksi rajoitustoimenpiteiden kohteena on tässä tapauksessa ollut haavoittuvassa asemassa oleva alaikäinen henkilö.

Korostan, että rajoitustoimenpiteiden käyttämisen tulee aina perustua lakiin. Vaikka erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa, kehitysvammalaissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä ei voida tehdä asiakkaan suostumukseen perustuen.

Totean vielä yleisesti, että kehitysvammalain mukaiseen erityishuoltoon kuuluu 1.1.2025 alkaen ainoastaan ne palvelut, jotka liittyvät tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämiseen ja kehitysvammalaissa säädettyjen rajoitustoimenpiteiden käyttöön erityishuollossa. Käytännössä lain muutos tarkoittaa sitä, että kehitysvammalain perusteella tehdään ainoastaan päätökset erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta, rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä sekä tahdosta riippumattomasta erityishuollosta. Kehitysvammalain mukaisia uusia erityishuolto-ohjelmia ei tehdä enää 1.1.2025 lukien.

3.2 Henkilöntarkastuksen toteuttaminen ja riisuttaminen

3.2.1 Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Perusoikeudet

Perustuslain 7 §:ssä säädetään oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.

Kehitysvammalain sääntelyn taustalla on pyrkimys vahvistaa henkilöiden itsemääräämisoikeutta kehitysvammaisten erityishuollossa. Perustuslakivaliokunnan käytännössä itsemääräämisoikeuden on katsottu kiinnittyvän useisiin perusoikeuksiin, erityisesti perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja koskemattomuudesta sekä perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta. Perustuslailla suojatun yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan (PeVL 15/2015 vp s. 3.)

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset

Kehitysvammalain 42 d §:n 1 momentin mukaan erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa. Erityishuollossa voidaan käyttää 42 f–42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ainoastaan silloin, kun:

- 1) erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- 2) rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja
- 3) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Pykälän 2 momentin mukaan rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Pykälän 3 momentin mukaan rajoitustoimenpide on toteutettava erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan huolehtien. Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä tai jos se vaarantaa erityishuollossa olevan henkilön terveyden tai turvallisuuden. Jos rajoitustoimenpide kohdistuu alaikäiseen, rajoitustoimenpidettä käytettäessä on otettava huomioon alaikäisen etu sekä hänen ikänsä ja kehitystasonsa.

Henkilöntarkastus

Kehitysvammalain 42 h §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi tehdä erityishuollossa olevalle henkilölle henkilöntarkastuksen tämän vastustuksesta riippumatta, jos on perusteltua syytä epäillä, että henkilöllä on vaatteissaan tai muutoin yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa 42 g §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Edellytyksenä on lisäksi, että erityishuollossa oleva tai muu henkilö todennäköisesti käyttäisi aineita tai esineitä vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta.

Kehitysvammalain 42 g §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi ottaa erityishuollossa olevalta henkilöltä toimintayksikön haltuun aineet ja esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta ja joita todennäköisesti käytettäisiin tähän tarkoitukseen. Lain 42 g §:n perusteluissa (HE 96/2015 s. 83) on tarkemmin määritelty mitä nämä aineet ja välineet voivat käytännössä olla.

Kehitysvammalain 42 h §:n 1 momentin säännöksen perusteluissa (HE 96/2015 s. 84) viitataan pakkokeinolain esitöihin (HE 222/2010 vp), joiden mukaan henkilöntarkastuksen tyypillisiä muotoja ovat henkilön vaatteiden, taskujen, lompakon tai kukkaron tarkastaminen. Henkilöntarkastukseen kuuluvaksi luetaan myös henkilön hallussa olevan laukun, salkun, kassin tai muun vastaavan kantovälineen tarkastaminen. Henkilöntarkastus sinällään mahdollistaa tietynasteisen penkomisen. Mukana olevat tavarat olisivat sellaisia, jotka ovat henkilön kädessä, hänen päällään tai hänellä olevassa kantamisvälineessä. Henkilöntarkastuksen piiriin kuuluisivat myös yllä olevien vaatteiden päällisin puolin tapahtuva käsin koetteleminen ja vaatteista selvästi pullottavan tai taskussa varmasti olevaksi tiedetyn esineen pois ottaminen tarkastelemista varten.

Perustelujen mukaan ehdotettu kehitysvammalain 42 h § ei oikeuttaisi riisuttamaan henkilöä tarkastuksen suorittamiseksi. Se ei myöskään oikeuttaisi henkilönkatsastuksen tekemiseen. Pakkokeinolaissa henkilönkatsastuksella tarkoitetaan katsastettavan henkilön kehon tarkastamista, verinäytteen ottamista tai muuta kehoon kohdistuvaa tutkimusta. Esimerkiksi veri-, sylki-, virtsa-, hius- tai karvanäytteen ottaminen on pakkokeinolain tarkoittamaa henkilönkatsastusta. Henkilönkatsastusta on myös kehon onteloiden tarkastaminen sinne kätkeytyneiden esineiden tai aineiden löytämiseksi. Mainitut toimenpiteet eivät ehdotetun säännöksen mukaan olisi sallittuja.

3.2.2 Saatu selvitys

Asiakkaan 13.4.2024 päivättyyn IMO-suunnitelmaan oli kirjattu muun ohessa seuraavaa.

”Tehdään henkilöntarkastus tarvittaessa itsenäisten ulkoilujen jälkeen sekä kotilomalta palatessa mahdollisten kiellettyjen esineiden/aineiden varalta. Kotilomalta tullessa tarkistetaan myös laukut. Pyydetään asiakasta näyttämään taskut yms. ja tarvittaessa tarkastuksessa asiakas voidaan pyytää riisuutumaan alusvaatteisilleen, jotta saadaan varmistettua, että hänellä ei ole vaarallisia ja terveyden kannalta haitallisia aineita/tavaroita. Tarkastushetkellä oltava kaksi hoitajaa ja toinen on mahdollisuuksien mukaan mieshoitaja.

Asiakas on kuljettanut osastolle vaatteiden sisällä tupakkatuotteita useamman kerran, mm. sukkiensa sisällä käytettyjä nuuskapusseja, joita on sitten osastolla käyttänyt vielä itse. Housujen lahkeessa kuljettanut huoneeseensa noin puoli metriä pitkän puukepin käyttäkseen sitä toisen ihmisen vahingoittamiseen. Asiakkaan ollessa ajatuksiltaan tai teoiltaan itsetuhoinen, voidaan tilanteen mukaan takavarikoida hänen huoneestaan tavarat, joilla hän voi satuttaa itseään, esim. johdot, kengän/hupparin nauhat. Tavarat palautetaan asiakkaalle, kun tilanne on rauhoittunut, viimeistään 24 tunnin kuluttua. Tarvittaessa tehdään hallintopäätös tavaroiden haltuunotosta. Rajoitustoimenpiteet ovat välttämättömiä asiakkaan oman ja muiden turvallisuuden takaamiseksi.”

IMO-työryhmän näkemyksen mukaan henkilötarkastukset oli toteutettu lain mukaisesti.

”Lakitekstissä ei puhuta mitään, miten pitkälle saa riisuttaa, eikä ole ikärajaa. Tässä tapauksessa todettiin, ettei asiakasta ollut alasti riisutettu. Asiakkaan kanssa käydyn keskustelun jälkeen IMO-tiimi päätti henkilötarkastuksen olevan vähemmän rajoittava toimenpide kuin valvottu liikkuminen, ja se tuki paremmin asiakkaan itsenäistymistä. Rajoitustoimenpiteitä on jouduttu pohtimaan ja asettamaan, koska asiakas keräsi tienvaarrelta käytettyjä nikotiinipusseja, kätkei niitä esim. sukkiin ja alusvaatteisiin käyttäkseen niitä myöhemmin. Käytetyt nikotiinipussit aiheuttavat infektioriskin, koska ne ovat olleet jo jonkun toisen suussa, maassa, roskiksessä jne. Rajoittamisen perusteena on ollut oman terveyden vaarantaminen.”

Toimintayksikön vs. palveluesihenkilön selvityksen mukaan asiakkaalle oli tehty henkilöntarkastus aina kotilomien jälkeen (alkaen syksy 2021) vammaispalvelujen laitoshoidon yksikössä asumisen ajan. Ratkaisuun oli päädytty koska alaikäisellä asiakkaalla oli ollut mukanaan kotilomalta muun muassa työkaluja, sytyttämiä, teräaseita ja nikotiinivalmisteita. Tarkempia henkilöntarkastuksia oli ryhdytty tekemään huhtikuun 2024 puolivälistä alkaen. Tällöin asiakas oli kuljettanut sukissaan käytettyjä, ulkoa löytyneitä nikotiinipusseja. Lisäksi asiakas oli tuolloin tuonut housujensa sisällä kepin, jolla oli aikonut vahingoittaa muita. IMO-suunnitelman mukaan rajoitustoimenpiteet olivat välttämättömiä asiakkaan oman ja muiden turvallisuuden takaamiseksi. Selvityksen mukaan asiakkaan äidin (kanteliija) kanssa oli keskusteltu 18.4.2024 asiasta ja tuolloin hän oli ollut samaa mieltä henkilöntarkastusten tarpeellisuudesta.

Selvityksen mukaan henkilöntarkastuksia oli toteutettu huhtikuussa 2024 aluksi jokaisen ulkoilun jälkeen ja myöhemmin satunnaisesti silloin, jos oli ollut aihetta epäillä, että asiakkaalla oli mukanaan terveyttä vahingoittavia esineitä tai aineita. Tehostetuista henkilöntarkastuksista ja päällysvaatteiden riisuttamisesta oli keskusteltu 24.4.2024. Jälleen toukokuussa asiakkaalle oli tehty itsenäisen ulkoilun jälkeen tehostettuja henkilöntarkastuksia.

Hoitavan lääkärin selvityksen mukaan valvottua liikkumista ei hoitavan tahon puolelta pidetty tarpeellisenä toimenä, koska ei nähty mahdolliseen nuuskan käyttöön liittyviä terveystriskejä siinä määrin suurina, että rajoittavia toimia olisi ollut tarpeellista ottaa käyttöön. Asiasta on keskusteltu asiakkaan kanssa. Hänen oma toiveensa tupakkatuotteiden keräilyä ja käytön vähentämiseksi oli henkilöntarkastusten lisääminen liittyen itsenäisiin ulkoiluihin.

3.2.3 Aluehallintoviraston lausunto

Aluehallintovirasto totesi, että kehitysvammalain muuttamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 96/2015 vp) todetaan, että 42 h § ei oikeuttaisi riisuttamaan henkilöä tarkastuksen suorittamiseksi. Aluehallintovirasto katsoi, että henkilöntarkastuksella tarkoitetaan sen tutkimista, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai vaatteiden ja ihon väliin kätkeytynä. Näin ollen aluehallintovirasto katsoi, että vaikka pykälässä tai lain esitöissä ei ole määritelty tarkemmin riisuttamista, oli kantelijan lapsen IMO-suunnitelmaan kirjattu ohjeistus ja sen mukainen menettely henkilöntarkastuksista ollut lainvastainen.

Aluehallintoviraston lausunnon mukaan asiakkaan huoneen tarkastaminen ja kiellettyjen tavaroiden tai aineiden etsiminen asiakkaan huoneesta eivät kuuluneet henkilöntarkastukseen. Aluehallintovirasto totesi, että kehitysvammalaisissa ei ole vastaavaa säännöstä tilojen tarkastamisesta kuin lastensuojelulaissa.

Aluehallintovirasto totesi vielä, että selvitysten perusteella hyvinvointialueella oli arvioitu, että henkilöntarkastus ulkoilujen ja kotilomien jälkeen kajoaa vähemmän asiakkaan itsemääräämisoikeuteen ja tukee hänen itsenäistymistään paremmin kuin valvottu liikkuminen päihteiden käytön ehkäisemiseksi. Aluehallintovirasto katsoi, että hyvinvointialueella oli näiltä osin asianmukaisesti arvioitu rajoitustoimenpiteiden käytön perusteita, tehty vertailua eri rajoitustoimenpiteiden välillä ja arvioinnissa oli otettu huomioon asiakkaan yksilöllinen tilanne ja itsenäistymisen harjoittelu sekä asiakkaan mielipide.

3.2.4 Arviointi

Kantelussa arvosteltiin erityisesti sitä, että lasta oli riisutettu toistuvasti alushousuisilleen henkilöntarkastuksen tekemiseksi. Arvostelu kohdistui siis rajoitustoimenpiteen toteuttamisen lainmukaisuuteen. Kantelussa ei väitetty, että henkilöntarkastuksen tekeminen olisi sinänsä ollut tarpeetonta.

Nyt tarkasteltavana olevassa asiassa IMO-työryhmä oli arvioinut, että peruste henkilöntarkastuksen tekemiselle oli ollut olemassa, koska käytetyt maasta ja roska-astioista kerätyt nikotiinipussit olivat aiheuttaneet infektioriskin, joka oli vaarantanut alaikäisen asiakkaan terveyttä. Toisaalta hoitavan lääkärin selvityksen mukaan valvottua liikkumista ei pidetty tarpeellisena toimenä, koska ei nähty mahdolliseen nuuskan käyttöön liittyviä terveysriskejä siinä määrin suurina, että rajoittavia toimia olisi ollut tarpeellista ottaa käyttöön.

Oikeusasiamies katsoi ratkaisussaan (EOA 13.9.2017 Dnro 1191/2017), etteivät tupakkatuotteet näyttäisi kuuluvan kehitysvammalain tai lain esitöiden mukaan aineiden ja esineiden haltuunottoa koskevan säännöksen (42 g §) soveltamisalan piiriin.

Selvityksen mukaan infektioriskin aiheuttavien nikotiinituotteiden lisäksi asiakkaalla oli ollut mukanaan myös kehitysvammalain 42 g §:n 1 momentissa tarkoitettuja vaarallisia esineitä. Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella minulla ei ole edellytyksiä arvioida tapauskohtaisesti kaikkien asiakkaalle tehtyjen henkilöntarkastusten (ratkaisujen) perusteiden lainmukaisuutta. Minulla ei ole kuitenkaan syytä kyseenalaistaa IMO-työryhmän tekemää kokonaisarviota rajoitustoimenpiteiden käytön edellytysten olemassaolosta. Olen ottanut arvioinnissani huomioon sen, että kysymyksessä on ollut alaikäinen erityishuollon piirissä ollut henkilö.

Tarkastellessani asiakkaan henkilöntarkastuksista tehtyjä kirjauksia, kiinnitin huomiota siihen, että asiakkaan oma huone oli tarkastettu 13.5.2024 tehdyn henkilöntarkastuksen yhteydessä. Asiakas oli pitänyt tarkastusta perusteettomana.

Totean, että kehitysvammalakiin sisällytetyt rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset on tarkoitettu tyhjentäviksi. Kehitysvammalaissa ei ole säädetty rajoitustoimenpiteestä, jonka perusteella voitaisiin päättää kehitysvammaisen henkilökohtaisessa käytössä olevan huoneen tarkastamisesta. Tällaisen huoneen tarkastuksen tekemisestä päättäminen ei ole kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain nojalla sallittua. Hyvinvointialueen menettely on ollut tältä osin moitittavaa. Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä asiakkaan huoneen tarkastamisesta todettuun.

Korkein hallinto-oikeus on arvioinut vuosikirjaratkaisuissaan tilanteita, joissa oli kysymys laissa sääntelemättömistä rajoituksista kehitysvammaisten erityishuollossa (kameravalvonta KHO 2017:132 ja yhteydenpidon rajoittaminen KHO 2018:8).

Toimenpiteeni ilmenee kohdasta 4.

Riisuttaminen

Kantelukirjoituksesta ja saamastani selvityksestä ilmeni, että kantelijan poika (asiakas) oli joutunut riisumaan alushoususilleen henkilöntarkastusten yhteydessä. Aluehallintovirasto piti lausunnossaan selostetulla tavalla menettelyä lainvastaisena. Voin päätyä aluehallintoviraston kanssa samaan johtopäätökseen, että henkilöntarkastuksen tekeminen asiakirjoista ilmenevällä tavalla ei ole ollut kehitysvammalain mukaista. Perustelen näkemystäni seuraavasti.

Tulkinnanvaraista on, mitä kehitysvammalain esitöissä tarkoitetaan sillä, että henkilöntarkastusta koskeva sääntely ei oikeuttaisi riisuttamaan henkilöä tarkastuksen suorittamiseksi. Tarkoitetaanko sillä, että päällystakkia tai hupparia ei saa pyytää riisumaan vai kielletäänkö vain alasti riisuttaminen; vai tarkoitetaanko riisuttamisella jotain muuta näiden ääripäiden väliltä – kuten esimerkiksi alusvaatteisilleen riisuttamista.

Selvää kuitenkin on, että rajoitustoimenpiteillä kajotaan aina henkilön perusoikeuksiin. Näin ollen rajoitustoimenpiteiden käyttöä laajentavilta ja uusia oikeuksia luovilta lain tulkinnoilta tulisi pidättäytyä. Myöskään lain sanamuodosta ei voida päätellä, että henkilöntarkastus sisältäisi vaatteiden riisumista. Edellä todetun vuoksi hyväksyttävänä menettelynä ei voida mielestäni pitää sitä, että asiakas joutuisi riisumaan päällysvaatteensa henkilöntarkastuksen tekijöiden katseiden alla siten, että hänen päälleen jäisivät vain alusvaatteet. Itsestään selvää on, että alasti riisuttaminen tarkastuksen tekijöiden katsellessa on puheena olevan sääntelyn perusteella kiellettyä.

Lastensuojelulaissa on lähtökohdiltaan samanlaista henkilöntarkastusta koskevaa sääntelyä kuin kehitysvammalaissa. Apulaisoikeusasiamiehen määräämillä lastensuojelulaitosten tarkastuksilla on arvioitu henkilöntarkastuksen menettelytapoja ja toisaalta riisuttamiskäytäntöjä henkilöntarkastuksen tekemisessä.

Apulaisoikeusasiamies totesi kanteluratkaisussaan (dnro 3116/2013), että lastensuojelulain henkilötarkastusta tai henkilönkatsastusta koskevat säännökset eivät oikeuta riisuttamaan lasta tai tutkimaan lapsen kehon tai ruumiin onkaloita.

Jos henkilötarkastuksen suorittajalla on perusteltua syytä epäillä, että henkilöllä on hallussaan kehitysvammalain 42 g §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä ja henkilötarkastuksessa on tarpeen selvittää, onko henkilöllä kätkettynä vaatteisiinsa säännöksen tarkoittamia kiellettyjä aineita tai esineitä, voidaan henkilötarkastus (vaatteiden tarkastuksena) toteuttaa siten, että henkilö riisuu itse vaatteensa sellaisessa tilassa tai muuten suojattuna siten, ettei hänen kehoaan voida tarkastella. Henkilötarkastuksen tällaisella toteuttamisella suojataan henkilön yksityisyyttä ja sukupuolista koskemattomuutta mahdollisimman tehokkaasti. Vaatteiden tarkastuksen jälkeen henkilön tulee saada, edelleen hänen intymiteettiään loukkaamatta, pukea rauhassa – tilanteen mukaan – joko tarkastetut vaatteet tai tarkastettujen vaatteiden tilalle annetut vaatteet.

Viitataan tässä yhteydessä apulaisoikeusasiamiehen lastensuojelulaitoksen tarkastuspöytäkirjassa (dnro 4099/2018) lapsen henkilötarkastusta koskevista menettelytavoista esitettyyn.

Apulaisoikeusasiamies totesi henkilötarkastusta koskevista menettelytavoista yllä mainitussa tarkastuspöytäkirjassa, että mikäli henkilötarkastuksessa joudutaan tutkimaan lapsen vaatteet, on tarkastus suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja siten, ettei lapsen intymiteettiä ja sukupuoli-identiteettiä loukata tarpeettomasti. Tämän takia lapsen tulisi saada itse riisuutua toisessa huoneessa, ison pyyhkeen tai kylpytakin alla tai vaihtoehtoisesti voidaan käyttää esimerkiksi riittävän isoja kehoa suojaavia sermejä. Hyväksyttävänä ei voida pitää sellaista menettelyä, jossa työntekijä pitää lapsen edessä pyyhettä tai kylpytakkia, jonka takana lapsi riisuu vaatteensa.

Toimenpiteeni ilmenee kohdasta 4.

Rajoitustoimenpiteen toistuvuus ja tehdyt kirjaukset

Kiinnitin huomiota myös siihen, että käytettävissäni olevan asiakirja-aineiston valossa asiakkaan henkilötarkastukset näyttivät käytännössä muodostuneen säännöllisesti toistuviksi ja rutiininomaisiksi toimenpiteiksi, joiden yhteydessä ei välttämättä aina erikseen arvioitu kaikkien laissa säädettyjen edellytysten täyttymistä.

Hyvinvointialueen oman ohjeistuksen (IMO-taulukko) mukaan henkilötarkastuksessa on kyse kertaluonteisesta rajoitustoimenpiteestä.

Henkilöntarkastuksista tehdyt niukat kirjaukset olivat usein samanasaisia (aiemmista kirjauksista kopioituja), eikä niistä käynyt ilmi, että rajoitustoimenpiteen käytön edellytyksiä olisi joka kerta arvioitu yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti. Se, että henkilöntarkastukset näyttivät muodostuneen rutiininomaisiksi, on asiakaskirjausten valossa johtanut myös siihen, ettei rajoitustoimenpiteen jälkiselvittelyjä ollut jokaisen henkilöntarkastuksen jälkeen tehty kovinkaan perusteellisesti.

Henkilöntarkastuksia ei voida tehdä säännönmukaisesti tai rutiininomaisesti tai kaikkia toimintayksikössä olevia henkilöitä koskevana toimenpiteenä. Edellytyksenä on aina yksilöllinen, perusteltu epäily siitä, että henkilöllä on hallussaan pykälässä tarkoitettuja aineita tai esineitä. Tällainen perusteltu epäily voi syntyä henkilön käyttäytymisestä tai saaduista ilmoituksista viranomaisilta, vammaisen henkilön läheisiltä tai esimerkiksi muilta toimintayksikössä olevilta henkilöiltä. (Räty 2025: uusi vammaispalvelulaki s. 719)

Kehitysvammalain 42 o §:n 1 momentin mukaan, jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu 42 f–42 n §:ssä tarkoitettu rajoitustoimenpide, rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava erityishuollossa olevan henkilön kanssa viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen. Jälkiselvittelyssä on arvioitava rajoitustoimenpiteen perusteita ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa välttää rajoitustoimenpiteiden käyttö.

Pidän edellä kuvattua – rutiininomaiseksi muodostunutta – menettelyä rajoitustoimenpiteen käytössä ongelmallisena ja tehtyjä kirjauksia osin puutteellisina. Korostan, että rajoitustoimenpiteen käyttäminen ei saa muodostua sillä tavoin rutiiniksi, että rajoitustoimenpiteen laissa säädettyjen edellytysten yksilölliseen arviointiin ja menettelytapoihin ei käytännössä enää kiinnitetä niin suurta huomiota. Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä rajoitustoimenpiteen toistuvuudesta ja kirjauksista todettuun.

Pidän myönteisenä sitä, että asiakkaan itsemääräämisoikeuden rajoituksia arvioitaessa ja vertailtaessa on pyritty valitsemaan lievin mahdollinen rajoitustoimenpide.

3.3 Henkilöntarkastuksen tekemiseen ja ratkaisemiseen oikeutetut henkilöt

3.3.1 Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Kehitysvammalain 42 h §:n 2 momentin mukaan henkilöntarkastus on tehtävä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan toisen sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu. Tarkastuksen tekijän ja tarkastuksessa läsnä olevan henkilön on oltava tarkastuksen kohteena olevan henkilön kanssa samaa sukupuolta. Tarkastuksen tekijä ja tarkastuksessa läsnä oleva henkilö voivat kuitenkin olla eri sukupuolta kuin tarkastuksen kohteena oleva henkilö, jos he ovat terveydenhuollon ammattihenkilöitä tai toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä tarkastuksen kohteena olevan tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden varmistamiseksi.

Säännöksen perustelujen (HE 96/2015 vp s. 85) säännöksellä on tarkoitettu erityisesti suojata tarkastuksen kohteena olevan henkilön yksityisyyttä.

Säännöksen perustuslainmukaisuuden arvioinnissa (HE 96/2015 vp s. 101) todetaan vielä, että ehdotetulla säännöksellä on haluttu varmistaa, että henkilöntarkastus tehdään suurta hienotunteisuutta noudattaen ja tarkastettavana olevan henkilön fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen. Ehdotetun säännöksen taustalla on vahvoja terveyteen, turvallisuuteen tai merkittäviin omaisuusintresseihin liittyviä perusteita, ja rajoituskynnys on riittävän korkea.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden ja yksityiselämän suoja edellyttää, että tarkastuksen suorittaa samaa sukupuolta oleva henkilö, ja tästä poikkeamisen tulee olla mahdollisimman rajoitettua. Vaatimus siitä, että tarkastusta tehtäessä läsnä on kaksi henkilöä, ei ole yhdentekevä, vaan se osaltaan varmistaa niin tarkastuksen kohteena olevan henkilön kuin tarkastuksen suorittavan työntekijänkin oikeusturvaa, erityisesti myös silloin, jos tarkastuksen tarpeellisuudesta ja sen tekemiseen liittyvistä menettelyistä on erilainen näkemys työntekijöiden ja kehitysvammaisen henkilön välillä. (Räty 2025: Uusi vammaispalvelulaki s. 720)

Kehitysvammalain 42 h §:n 3 momentin mukaan henkilöntarkastusta koskevan ratkaisun tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka on viipymättä ilmoitettava asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle.

Säännöksen toisen virkkeen perustelujen (HE 96/2015 s. 85) mukaan ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on huolehtia siitä, että toimintayksikön vastaava johtaja voisi tarvittaessa antaa ohjeistusta tai keskeyttää rajoitustoimenpiteen käytön.

Henkilöntarkastuksesta ei tehdä päätöstä, eikä siihen voi hakea muutosta. Henkilöntarkastusta koskevat perusteet, henkilön tarkastuksen suorittaneet henkilöt sekä henkilöntarkastuksen lopputulos on kirjattava asiakasta koskeviin potilas- tai asiakasasiakirjoihin. (Räty 2025: Uusi vammaispalvelulaki s. 720)

3.3.2 Saatu selvitys

Selvityksen mukaan asiakkaan henkilöntarkastukset oli toteutettu lainmukaisesti. Henkilöntarkastukset oli suunniteltu huolella yhteistyössä IMO-asiantuntijatiimin kanssa ja niistä oli tehty asianmukaiset merkinnät asiakastietojärjestelmään.

Selvityksen mukaan henkilöntarkastukset oli tehty yksikön henkilökuntaan kuuluvan kahden sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön läsnä ollessa. Henkilöntarkastuksessa olevat sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöt olivat asiakkaan kanssa samaa sukupuolta silloin, kun tämä oli ollut mahdollista järjestää.

3.3.3 Arviointi

Aluehallintoviraston lausunnon mukaan kaikista hyvinvointialueen merkinnöistä ei käynyt ilmi, olivatko kantelijan pojalle henkilötarkastuksen tehneet henkilöt sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Kirjauksen (18.5.2024) mukaan toinen henkilöistä oli ollut nimen perusteella naispuoleinen oppisopimusopiskelija ja toisen kirjauksen (23.4.2025) mukaan toinen henkilöistä oli ollut nimen perusteella naispuoleinen sairaanhoitajaopiskelija, mikä ei aluehallintoviraston mukaan vastaa kehitysvammalain 42 h §:n 2 momentin vaatimuksia.

Olen samaa mieltä aluehallintoviraston kanssa. Korostan, että henkilöntarkastuksen tekemisessä tulee tarkasti noudattaa kehitysvammalain 42 h §:n 2 momentissa säädettyjä ammattihenkilövaatimuksia. Kiinnitän tältä osin hyvinvointialueen huomiota lainmukaiseen menettelyyn.

Asiakkaan henkilöntarkastuksen tekeminen näytti käytännössä muodostuneen ennakolta tiedossa olevaksi ja säännöllisesti toistuvaksi toimenpiteeksi. Näin ollen henkilöntarkastuksen tekemiseen on ollut myös paremmat mahdollisuudet valmistautua henkilöstöresurssien ja ammattihenkilövaatimusten näkökulmasta.

Arvioin henkilöntarkastusta koskevien ratkaisujen tekemistä seuraavassa.

Hyvinvointialueen rajoitustoimenpidekirjauksista ilmeni, että asiakkaan henkilöntarkastuksen toteuttaneet sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt olivat tehneet kyseisen rajoitustoimenpiteen käytöstä ilmoituksen toimintayksikön vastaavalle johtajalle. Käytettävissäni olevista asiakirjoista ei kuitenkaan ilmennyt, että toimintayksikön vastaava johtaja olisi itse tehnyt tapauskohtaisesti ratkaisua jokaisesta henkilöntarkastuksesta. Lain mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi tehdä ratkaisun henkilöntarkastuksesta vain kiireellisessä tilanteessa. Näkemykseni mukaan asiakkaan henkilöntarkastusten tekemisessä ei lähtökohtaisesti ollut kyse kiireellisistä tilanteista, vaan tehdyt tarkastukset olivat todennäköisesti olleet ennakoitavissa. Näin ollen toimintayksikön vastaavan johtajan olisi ainakin pääsääntöisesti tullut tehdä ratkaisut rajoitustoimenpiteen käytöstä.

Edellä todetun johdosta kiinnitän hyvinvointialueen huomiota lainmukaiseen menettelyyn henkilöntarkastusta koskevan ratkaisun tekemisessä. Pidän tärkeänä sitä, että menettelytavat rajoitustoimenpiteitä käytettäessä – kiireettömässä ja kiireellisissä tilanteissa – ovat lainmukaisia ja ne ovat myös henkilökunnan tiedossa. Määräämilläni erityishuollon yksikköjen tarkastuksilla on erityisesti korostettu itsemääräämisoikeutta koskevan henkilökunnan koulutuksen ja selkeiden rajoitustoimenpideohjeiden merkitystä.

Totean vielä, että hyvinvointialueella oli laadittu työohje asiakkaan itsemääräämisoikeuden edistämisestä ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Aluehallintoviraston lausunnossa esitetyn näkemyksen mukaan henkilöntarkastusta koskevaa ohjetta selkeyttäisi se, jos siinä eriteltäisiin kiireellinen ja kiireetön tilanne. Lisäksi aluehallintovirasto katsoi, että ohjeen kirjaus ”Henkilöntarkastusta koskevan ratkaisun ja kirjauksen Mediatrin asiakastietoihin tekee palveluesihenkilö, tai hänen poissa ollessaan vuoron vastaava.” on harhaanjohtava, koska ratkaisun tekeminen ja rajoitustoimenpiteen kirjaaminen ovat eri asioita. Kehitysvammalain 42 h §:n 3 momentissa määritellään yksiselitteisesti ratkaisun tekemiseen oikeutettu henkilö kiirettömässä tilanteessa (toimintayksikön vastaava johtaja) ja kiireellisessä tilanteessa (toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö). Totean vielä, että rajoitustoimenpiteen toteuttamiseen osallistuneet sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt vastaavat tapahtuneen kirjaamisesta.

Toimenpiteeni ilmenee kohdasta 4.

3.4 Aluehallintoviraston menettely kanteluasian käsittelyssä ja neuvonnassa

Selvityksen mukaan kantelija oli kannellut lapsensa rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja kohtelusta myös Itä-Suomen aluehallintovirastoon. Aluehallintovirasto oli siirtänyt asian muistutusmenettelyyn hyvinvointialueelle, josta vastaus oli tullut myös aluehallintovirastoon tiedoksi. Kantelija oli sittemmin tiedustellut aluehallintovirastojen valtakunnallisesti keskitetystä asiakaspalvelusta asiansa etenemistä ja mahdollisia toimenpiteitä. Palveluneuvoja oli kertonut kantelijalle, että aluehallintovirasto ei lue muistutusvastauksia, vaan kantelun käsittely oli päättynyt aluehallintoviraston osalta siihen, kun kantelu oli käännetty muistutukseksi.

Aluehallintoviraston lausunnon mukaan kantelijan asiakaspalvelusta saama vastaus, jonka mukaan aluehallintovirasto ei lue tiedoksi saamiaan muistutusvastauksia, oli virheellinen. Saadun selvityksen mukaan Itä-Suomen aluehallintovirastossa luetaan tiedoksi tulevat muistutusvastaukset ja arvioidaan, onko niiden perusteella tarvetta ryhtyä valvonnallisiin toimenpiteisiin, vaikka asian käsittely kanteluna olisikin päättynyt. Aluehallintovirasto totesi, että viranomaisen velvollisuuteen kuuluu huolehtia siitä, että sen antama neuvonta on sisällöltään oikeaa. Tältä osin korjaaviin toimenpiteisiin oli kuitenkin ryhdytty ja asiakkaalle annettu virheellinen informaatio oli oikaistu jo saman päivän aikana.

Selvityksen mukaan palvelutapahtuma ja asiakkaan palaute oli käsitelty aluehallintoviraston ylitarkastajan ja asiakaspalvelun palveluneuvojan kesken heti palautteen saapumisen jälkeen. Saadun tiedon mukaan tapahtuneen johdosta aluehallintovirastojen asiakaspalvelutoiminnossa päivitetään kanteluihin ja valvontaan liittyvää ohjeistusta. Aluehallintovirastojen hallinto- ja kehittämispalvelut -vastuualue ja sen asiakas- ja asianhallintapalvelut -yksikön asiakaspalvelutoiminto pahoittelivat asiakkaan saamaa harhaanjohtavaa tietoa ja siitä aiheutunutta mielipahaa.

Itä-Suomen aluehallintoviraston lausunnon mukaan kantelijan saamasta muistutusvastauksesta oli keskusteltu sosiaalihuoltoyksikössä. Koska eduskunnan oikeusasiamies ryhtyi tutkimaan puheena olevaa kanteluasiaa – ja lähetti samaa asiaa koskevan selvitys- ja lausuntopyyntöön aluehallintovirastolle – virasto ei asian vireilläolon vuoksi ryhtynyt enempiin toimenpiteisiin. Tämän prosessin myötä hyvinvointialueen rajoitustoimenpiteiden käytön asianmukaisuus tuli arvioitavaksi.

Arvioin asiaa seuraavasti.

Hallintolain 7 §:n 1 momentin mukaan asiointi ja asian käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluita ja viranomaisen voi suorittaa tehtävänsä tuloksellisesti.

Saman lain 8 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin.

Edellä todetun säännöksen perustelujen (HE 72/2002 vp s. 57-58) mukaan menettelyneuvontaan kuuluisi myös tietojen antaminen viraston käytännöstä, kuten käsittelytavasta ja -vaiheista. Viranomaisen on huolehdittava siitä, että asiakkaalla on selkeä käsitys menettelyllisten oikeuksiensa käyttämisestä. Asiakkaan mahdolliset väärinkäsitykset menettelyllisistä kysymyksistä olisi pyrittävä oikaisemaan. Vastaukselta edellytetään lakiehdotuksen 9 §:n mukaisesti selkeyttä, täsmällisyyttä ja asiallisuutta.

Aluehallintoviraston selvityksen ja lausunnon mukaan kantelija oli siis saanut aluehallintovirastojen asiakaspalvelusta harhaanjohtavaa tietoa siitä, miten muistutusvastauksiin reagoidaan aluehallintovirastossa. Saamani selvityksen mukaan väärinymmärrykseen johtanut tieto oli oikaistu ja lisäksi asiakaspalvelun ohjeistusta oli tarkoitus päivittää. Koska asiassa on ryhdytty edellä kuvattuihin toimenpiteisiin ja tapahtunutta on pahoiteltu, asia ei antanut minulle aiheita muuhun kuin, että kiinnitän aluehallintovirastojen hallinto- ja kehittämispalvelut -vastuualueen huomiota edellä neuvonnan selkeydestä ja oikeellisuudesta todettuun.

Saamani selvityksen valossa katson, että Itä-Suomen aluehallintovirasto on toiminut kantelun siirrossa ja asian arvioinnissa harkintavaltansa puitteissa. Tästä syystä asia ei tältä osin johtanut toimenpiteisiin.

4 TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan hyvinvointialueelle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdissa 3.1.4, 3.2.4 ja 3.3.3 toteamistani lainvastaisista menettelyistä rajoitustoimenpiteen käyttämisessä kehitysvammaisten erityishuollossa.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota myös edellä kohdassa 3.2.4 rajoitustoimenpiteen toistuvuudesta ja kirjauksista sanottuun.

Edellä todetussa tarkoituksessa lähetän päätökseni hyvinvointialueelle.

Kiinnitän aluehallintovirastojen hallinto- ja kehittämispalvelut -vastuualueen huomiota edellä kohdassa 3.4 neuvonnan asianmukaisuudesta todettuun. Tässä tarkoituksessa lähetän aluehallintovirastojen hallinto- ja kehittämispalveluille (Etelä-Suomen aluehallintovirasto) kyseisen kohdan päätöksestäni.

Lähetän päätökseni tiedoksi myös Itä-Suomen aluehallintovirastolle.